

XIX. SZÁZADI PONYVABALLADÁK (55–56.)

Kiirtott kocsmároscsalád (55–56.)

A megénekelt gyilkosságtörténeteknek se szeri, se száma. A fűzfapoéták egész hada megverselt egy-egy nevezetesebb gyilkosságtörténetet. A *Kiirtott kocsmároscsalád* balladatémája is valós eseményen alapszik: 1859-ben a Szolnok megyei Hajlati csárdában megölték Pápai Mihály kocsmabérlőt és családját (összesen 7 személyt), állítólag bosszúból. A vérengzés története villámgyorsan terjedt ponyvanyomtatványokon. Az időben közeli feljegyzések még terjedősen ecsetelik a részleteket, a folklorizált változatok már inkább csak a lelkiállapotot kifejező fordulatokat tartják meg. A népi csiszolómunka általánosabbá, elvontabbá formálta. Igazi ballada sohasem vált belőle: a véres eseményen kívül nem tartalmaz lélektani konfliktust. A népköltészet alkotó eljárására mégis jó tanulságokkal szolgál. Moldva kivételével az egész nyelvterületen ismerik (233 változat), legtöbb változata a középső Tisza mentéről, az esemény színhelyéről származik.

Legkorábbi feljegyzése: 1875.

Dallamai különfélék (Vargyas 43 változatot sorol fel), szinte bármelyik 11-es szótagszámú dallamon szerepelhet mint alkalmi ráhúzás. Dallamai között mégis előfordul egy tekintélyes mennyiségű változatcsoport, mely a ballada életére nézve jelentős. Ez egy 17. századi német kéziratban szereplő feljegyzés, *Was ich erzählen will ist allzu wahr* kezdettel (Vargyas, 1981: 300/244, lásd VMND 1: 72. sz.). A dallam fokozatosan ereszkedő zárlatai révén az ugor régi stílusba is illik. Leginkább ponyvaballadák szövegével éneklik, mint a *Kiirtott kocsmároscsalád* és az *Öngyilkos szeretőgyilkos* (Szabó Gyula–Horvát Jolán), ritkábban katonadalként is előfordul. Feltehetőleg ezen a dallamon kezdték el terjeszteni a vásári énekesek balladaszereményüket (lásd 129. számú *Cséplőgépbe esett lány* balladánkat is).

A jelenleg számon tartott változatok száma nálunk 39 (bizonyára többet is felszínre hozhatnak a gyűjtések még napjainkban is): Bajsa, Csóka (4), Csonoplya, Gombos (3), Hertelendyfalva (3), Horgos, Kupuszina (8), Ludas, Sándoregyháza, Szaján, Székelykeve (5), Temerin, Topolya, Torda, Ürög, Verbica (2), Zenta (3). Dallamai különfélék: viszonylag sok közöttük az ótörök régi stílusú, továbbá a fent említett, német kéziratban is megtalálható ugor régi stílusú, az új stílus törzsökösen népi, átmeneti és műdalos tagjai, valamint jövevénydalok.

A kötetben közölt balladák 4 változatot ölelnek fel.

Giusto ♩ = 80

1. Jaj, de szé - les, jaj, de hosz - szú jez az út,

A - me - lyi - kén ki - lenc be - tyár el - in - dult!

El - in - dul - tak Pá - pa - ji - nét ra - bol - ni,

El - in - dút a ki - lenc bē - tyár

Még az éj - jel pi - ros vé - rét on - ta - ni.

Pá - pa - ji - nét a pin - zi - bül fosz - ta - ni.

2. – Adjon Isten, Pápajiné, jó estét!

– Adjon Isten, kilenc betyár, szerencsét!

– Fogadj Isten, kilenc bētyár, szerēncsét!

– Ne kívánjon, Pápajiné, szerencsét,

Még az éjjel kés járja még a szívét!

3. Amikor ezt Pápajiné hallotta,

A két kezét a fejére kapcsolta:

– Jaj, Istenem, hogy kell nékem meghalni?

Hogy kell nékem kilenc árvát itt hagyni?

4. – Kati lányom, eridj le ja pincébe,

– Lányom, lányom, eridj le a pincébe,

Hozzál fel bort a legnagyobb iccébe!

– Nem kell nekünk, Pápajiné, a bora!

– Kocsmárosné, nem kell nekünk a borja!

Még az éjjel piros vérét kifolyja!

Székelykeve, Bancsov Teréz (59).

Penavin O., 1967.

Székelykeve, Péter (Volák) Anna (72), Samu Gáborné Nagy Rozália (66),

Pámel Pálné Ambrus Erzsébet (65), Juhász Jánosné Várda Erzsébet (42),

Géber Ferencné Szabó Etel (75).

Kiss L., 1969.

Régi stílusú dallam, II. és IV. sora között kvintváltás nyomait mutatja. Harmadik sora felcsap a magas régiókba, ami sajátos jelleget kölcsönöz a dallamnak, de elég ritka jelenség. Az al-dunai székelyeken kívül gyűjtötték még horgosi és gombosi változatait is. Műdal eredete sem lehetetlen.

Variáns: 153. (Bartók 66, BR 4997)

Kazetta I. B 2. (Az 1966-os felvétel)

56.

Giusto ♩ = 104

1. Ma - da - ra - si csár - da je - lőtt mi tör - tént?
Be - jug - ra - tott ti - zen - két zsi - vány le - gény.
- Kocs - má - ros - né, ad - jon Is - ten jó jes - tét!
- Ad - jon Is - ten ma - guk - nak is sze - ren - csét!

2. – Kocsmárosné, ne kívánjon szerencsét,
Mert az éjjel szive körül jár a kés!
Kocsmárosné leszaladt a pincébe,
Bort hozott fel a legszebbik itcébe.

3. – Kocsmárosné, nem kell nekünk a bora,
Csak az életit adja ja markunkba!
– Jaj, Istenem, hogy kell nekem meghalni?
Kilenc árvát a világban itthagyni?

4. Mennydörögve csap le az istennyila,
Lángba borult Madarasi csárdája.
Benne égett szegény megölt asszony is,
De még a tizenkét gyilkos legény is!

Torontáltorda, Kelemen Rozál (65).

Paksa K., 1968.

Kiforratlan ponyvaszerzeményből folklorizálódott változat. A 4. versszak előfordulása esetleges. Dallama új stílusú dalaink egyik legnépszerűbbike a Vajdaságban.

Variáns: 95. (Járdányi II.14, dunántúli, dél-alföldi, palóc, ritkábban székely)